

ПУБЛІЦИСТИКА НА СТОРІНКАХ «ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО БЮЛЕТЕНЯ»: СОЦІОКУЛЬТУРНА ФУЗІЯ

Стаття присвячена питанню активізації соціокультурних зв'язків в контексті суспільно-політичного співіснування польського й українського народів. В основу аналізу покладено тексти, які були опубліковані в польському часопису міжвоєнного періоду «Польсько-український бюлетень», що порушував проблематику польсько-українських взаємин на тлі тогочасної геополітичної ситуації в Центральній Європі.

Ключові слова: соціолінгвістичний і соціокультурний контекст публіцистики, суспільно-політична публіцистика міжвоєнного періоду, соціокультурна фузія.

Article is devoted to the issue of the activation of sociocultural ties in the sociopolitical context of the coexistence of Polish and Ukrainian peoples. At the core of the analysis formed the texts presented in the interwar Polish journal «Buletyn Polsko-Ukraiński», taking up issues of Polish-Ukrainian relations on a background of the contemporary geopolitical situation in Central Europe.

Key words: sociocultural and sociolinguistic context of journalism, interwar sociopolitical journalism, sociocultural fusion.

Artykuł poświęcony jest zagadnieniu aktywizacji więzi socjokulturowych w kontekście społeczno-politycznej koegzystencji polskiego i ukraińskiego narodu. U podstaw analizy legły teksty zamieszczone w polskim czasopiśmie międzywojennym «Buletyn Polsko-Ukraiński», podejmującym problematykę stosunków polsko-ukraińskich na tle ówczesnej sytuacji geopolitycznej Europy Środkowej.

Słowa kluczowe: socjolingwistyczny i socjokulturowy kontekst publicystyki, publicystyka społeczno-polityczna międzywojnia, fuzja socjokulturowa.

«Польсько-український бюлетень» уже багато років цікавить окремих дослідників – істориків, політологів, культурологів і літературознавців. Він також містить привабливий дослідницький матеріал для мовознавців, зокрема соціо- і психолінгвістів. Така ситуація викликана дуже широким профілем надрукованих у «Бюлетені» статей при одночасній чітко виокремленій головній тематичній вісі – польсько-українських взаєминах. Додатковою позитивною рисою цього видання є відносна стабільність авторського задуму й концепції часопису, яка дуже виразно простежується в змістових характеристиках публікованих критичних текстів та виборі художньої літератури. Згадана риса пов'язана з особою головного редактора і водночас автора значної кількості статей – Владзімежа Бончковського.

У цій статті увагу зосереджено на місії «Бюлетеня» як місця перетину спогадів і переконань польських і українських інтелектуалів, письменників і науковців. Стверджується при цьому теза, що завдяки такому профілю публікацій часопис мав стати підтвердженням близькості прагнень поляків і українців. Це, у свою чергу, могло спричинити фузію потоку інформації до постаті єдиного універсального дискурсу.

Робота спирається насамперед на опублікованому в згаданому журналі матеріалі за весь час його існування. З критичної літератури в основу аналізу лягли наукові розвідки Катажини Котинської [5] та Яцека Клочковського [4]; до уваги було взято також раніші критичні опрацювання 1970-2000 років, зокрема Анджея Земби [11], Мацея Козловського [6], Войцеха Матерського [7], Сергія Мікулича [8], Мирослави Папежинської-Турек [9], Ришарда Тожецького [10], Анджея Хойновського [2; 3], Ольги Яручик [1] тощо. Праці цих дослідників унаочнюють широкий спектр порушених питань і способів аналізу.

Метою нашого дослідження є визначення основних дискурсивних елементів, які будували образ спорідненості польських і українських інтересів та були визначальними при творенні соціокультурної фузії на рівні мовного переказу суспільно-політичних та художніх текстів, а саме: наголошено на чиннику мови, зокрема – стилістики та добору лексики, а також наявності й змістовності приміток. Ці засоби, за попередньою оцінкою, мали б слугувати ефективним підґрунтям для ідейного насичення публіцистичних висловів або підкреслення окремішності колориту українських художніх

текстів – доказу існування самостійної і добре розвиненої української літератури.

«Польсько-український бюлетень» («Biuletyn Polsko-Ukraiński») виходив від початку 1932 до кінця 1938 року, причому до червня 1933 року він друкувався у форматі місячника, а пізніше стабільно, до останнього номеру – у форматі тижневика. У ньому публікували тексти тогочасних польських політичних діячів, таких як: Ю. Бабінський, А. Бохенський, Л. Василевський, Я. Волінський, П. Дунін-Борковський, Я. С. Лось, Г. І. Лубенський, С. Папроцький, Я. Парандовський, Є. Погоновський, Я. Рейхман, С. Седлецький, С. Стемповський, Г. Улашин, М. Хандельсман, Г. Яблонський. Друкували також праці видатних українських публіцистів, зокрема, С. Барана, Г. Бочковського, П. Васильчука, В. Дорошенка, І. Кедринна, В. Кубійовича, Б. Лепкого, Р. Смаль-Стоцького, С. Хруцького, П. Шандрука та інших [1, 74-76].

З української літературної класики найчастіше з'являлися твори Тараса Шевченка, але знайшлося також місце для Лесі Українки, Івана Франка, Івана Старицького чи Маркіяна Шашкевича. З-посеред живих тоді представників старшого покоління письменників друкувалися твори Євгена Маланюка, Юрія Косача, Олега Ольжича. Редакція не обминула також молоде покоління українських письменників: Ірини Наріжної, Юлія Боршош-Кум'ятського, маляра Любомира Кузьми та багатьох інших. Твори польською мовою перекладав Чеслав Ястшембец-Козловський (здається, редактор, відповідальний за опрацювання сучасної поезії), а також Юзеф Лободовський, Богдан Лепкий, Збігнев Кунстман і Олександр Баумгартен [5].

Засновником і головним редактором журналу за весь час його існування був Владзімеж Бончковський, провідний політичний мислитель і журналіст міжвоєнного періоду (1918–1939), який займався справами взаємин між Польщею та Східною Європою з акцентом на польсько-українських відносинах. Свої міркування та думки інших видатних суспільно-політичних письменників, оформлені у публіцистичні статті, які стосувалися вказаного вище ареалу, він публікував також у двох інших авторських проектах – у місячнику «Проблеми Східної Європи» («Problemy Europy Wschodniej»)¹ та у кварталнику «Схід

– Орієнт» («Wschód – Orient»), який видавався в 1931-1939 роках, а також у тижневику «Польська думка» («Myśl Polska»), друкованому протягом 1936-1939 років. Бончковський також був автором низки книжкових видань, присвячених згаданій тематиці [4; 5].

Важливим здається попереднє визначення «Бюлетеня» як часопису з чітко окресленим профілем публіцистичної діяльності. Він мав слугувати джерелом формування суспільної думки в колах польської інтелігенції. Мабуть, тому ніколи не був реалізований постулат переходу на двомовну форму друку в наступних випусках журналу, про що йшлося у програмній статті, надрукованій у першому номері. Лише в поодиноких випадках (по одній поезії Т. Шевченка та Є. Маланюка, а також дві колядки) у перші роки існування редакція оприлюднювала текст українською, що остаточно визначило долю журналу як збірника, орієнтованого на польськомовного читача.

Незважаючи на невітлену програмну двомовність, «Бюлетень» мав велику популярність, оскільки досить послідовно реалізував ідею налагодження взаємин між польським і українським народами та їхніми мовами, культурами, літературним дискурсом, суспільно-політичними питаннями тощо. Як зазначила Катажина Котинська, це було достатньо відоме видання, його передплачували навіть посадові особи, про що свідчать помітки довоєнного Міністерства віросповідань і публічної освіти² та Міністерства внутрішніх справ на примірниках журналу, які збереглися в Національній бібліотеці [5, 1]. У повоєнних дослідженнях науково-популярної преси помітна невелика зацікавленість надбаннями «Бюлетеня» та його поступове забуття аж до переїзду початку дев'яностих років минулого століття, що було пов'язано з чіткою проукраїнською позицією редакції цього журналу відносно вольових прагнень українців у змаганнях проти Радянського Союзу.

В основу ідейної позиції, декларованої на шпальтах «Бюлетеня» (варто підкреслити, що публікувалися у ньому прихильники різних політичних угруповань), лягло переконання про повну рівноправність польської й української мов, культур і літератур. Зрештою, у цьому часопису робився акцент на таку саму самостійність білоруського мовно-

1 Цей журнал можна певною мірою вважати продовженням здійснення місії «Бюлетеня», оскільки «Проблеми Східної Європи» з'явилися у друці безпосередньо після закриття «Бюлетеня», тобто протягом 1939 року.

2 Нагадаємо, що II Річ Посполита була далеко не одноконфесійною державою, а сама православна релігійна меншина становила більш ніж 10% загалу населення тодішньої Польщі, будуючи у ній другу за кількістю релігійну громаду.

культурного ареалу. Інтегральність і самобутність українського і білоруського простору (а також кавказьких народів, примусово долучених до складу Радянського Союзу) висвітлювалася в контексті їхньої окремішності від російської/радянської культури. Це мало спонукати прагнення до самостійності.

Польща, над якою також висіла загроза втрати незалежності, не могла, на думку Бончковського, стояти осторонь російського-радянського імперіалізму, що супроводжувався подібним за своєю природою германським експансіонізмом. Зокрема, у статті «Проблема польських проблем», надрукованій у 9 номері «Бюлетеня» за 1938 рік, він наголошував, що тогочасну геополітичну ситуацію Польщі спричинив процес її «відносного зменшення, що відбувався на фоні нестримного від XV ст. розростання Москви, а також об'єднання германських народів». Через те визвольний процес на кавказькому й українському напрямках ще не закінчився, оскільки зміни 1914-1922 років не задовольнили прагнення до свободи всіх народів, що перебували під російським та німецьким пануванням.

У наведеній думці можна прослідкувати риторичну примарну опозицію «ми – вони», де Польща, Україна чи кавказькі народи занесені до спільної категорії малих народів/країн, безпосереднім ворогом яких є супердержави з притаманним їм експансіонізмом, як у випадку Росії чи Німеччини. За таких умов набирає властивої форми поняття фузії. У «Бюлетені» не йдеться про єдність чи «близьку спорідненість» польської та української культур, а радше про неминучість пошуків спільного виходу зі скрутною геополітичною ситуації.

Політична активність Польщі мала б бути спрямованою проти Росії, що, на думку Бончковського, ще більше зближувало польські інтереси з українськими. Водночас, у зв'язку зі слабкістю свого молодого державного організму, Польща мала підтримувати добрі стосунки з Німеччиною принаймні до часу упорядкування політичної ситуації на Сході. Публіцист спирався на досвід доби Ягеллонів, коли вдала східна політика дозволила Польщі успішно реалізувати свої плани у західному напрямку.

Як бачимо, Бончковський не приховував полоноцентричного підтексту взаємин з Україною, водночас він не бачив конфлікту інтересів у тому, щоб польська самостійність супроводжувалася боротьбою українського народу проти російської експансії. Риторичну спільну справу

редактор підкріплював спільністю польської й української культур як суто європейських, на відміну від російської – ззовні європейської, та азійської всередині. Захоплення Росією українських чи польських земель, попри переконання русофілів, принесе не стільки зміцнення слов'янщини, скільки загибель важливої частини європейської спадщини.

Указана азійськість Росії з притаманним їй експансіонізмом мала своє продовження в не менш експансійній політиці Радянського Союзу (можливо, якраз тому він уживав слово «Росія» на позначення Радянського Союзу), яка неминуче веде до збройного конфлікту задля реалізації імперських прагнень. Цей факт, на думку публіциста, ще більше об'єднував інтереси Польщі й України, тому що польсько-українське «ми» означало тут спільне подолання загрози нападу потужного й безжалісного ворога. При цьому Бончковський показав глибший контекст неминучого конфлікту з Росією – це справжня боротьба європейського й азійського світів.

Тим самим головний редактор «Бюлетеня» поставив під сумнів готовність Росії захищати європейські інтереси від азійської навали так, як це стверджував русофільський рух. По-перше, він скептично дивився на саму ідею Росії як гаранта європейської безпеки зі східного напрямку, називаючи таку думку породженням єдиної російської знахідки, що досконало працює, – пропаганди. На його думку, Росія не буде воювати з Китаєм, а навпаки – вона здатна вступити з ним у союз проти Заходу.

Більше того, росіяни не стануть захисниками слов'ян, оскільки вони самі лише частково є слов'янами. Тобто, як в макроєвропейському, так і мікрорегіональному (польсько-українському) масштабі необхідно відкинути цю фальшиву думку, а самих русофілів нейтралізувати, спочатку в наших країнах, а потім й у Європі, де, на жаль, вони збирають чимале гроно прихильників. Європа має знайти інший шлях подолання імовірної війни зі східного напрямку.

Саме в об'єднанні інтересів Польщі й України та низки неросійських народів, які внаслідок імперського апетиту Росії опинилися поневоленими у Радянському Союзі (Азербайджан, Вірменія, Грузія тощо), вбачається альтернативний план дій. Йдеться про ідею прометеїзму, на якій наголошував Юзеф Пілсудський. Вона втілювалася у всебічній підтримці Польщею тих народів задля реалізації їхнього прагнення добути державний суверенітет [7; 8].

Унаслідок цього Бончковський сподівався послаблення Росії, розшматованої на кілька країн, та виникнення своєї ліги народів, які були б спроможні й готові захищати свою територію та водночас ефективно підтримувати європейський лад. У реалізації цього плану сильна й незалежна Україна становила б складову польського національного інтересу, оскільки вона є запорукою здійснення цього задуму.

Нагальною проблемою, яку треба негайно вирішити для майбутнього подолання зовнішніх загроз, Бончковський визнав залагодження етнічних польсько-українських конфліктів, які виникають на тлі нерівноправних умов життя польського й українського етносів у межах II Речі Посполитої, та давніх чвар, підживлюваних націоналістично зорієнтованими організаціями [3; 6; 9; 10]. Бончковський скидав усю провину за ситуацію, що склалася, на відсутність єдиної внутрішньої політики, яка сильно виділялася на тлі зовнішніх починів молодшої польської держави [2].

На думку публіциста, для закінчення цього внутрішнього конфлікту вкрай потрібно було визнання всіма політичними колами Польщі факту існування українського народу і забуття гасла «Gente Ruthenus, Nazione Polonus» [11]. Після того негайно належало б створити умови для народження української держави, з якою Польща мала б дружні стосунки. Лише за умови співпраці польської та української держави можливе здійснення відповідної зовнішньої політики та нормалізація внутрішньої ситуації в обох країнах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яручик О.Б. Польсько-український міжкультурний діалог (на сторінках «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» 1932-1938 pp.). – Луцьк: БНУ ім. Лесі Українки, 2008.
2. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921-1939. – Wrocław: «Ossolineum», 1979.
3. Chojnowski A. Ukraina. – Warszawa: «Trio», 1997.
4. Kłoczowski J. Jak rozwiązać spór polsko-ukraiński? Publicystyka Włodzimierza Bączkowskiego z lat trzydziestych // Narody i historia. Pod red. A. Rzegockiego. – Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej, 2000. – S. 124-150.
5. Kotyńska K. Literatura ukraińska na łamach «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» // Działalność kulturalna Ukraińców w II Rzeczypospolitej. Pod red. O. Hnatiuk, K. Kotyńskiej. – Warszawa: SOW, 2001. – S. 1-5.
6. Kozłowski M. Zapomniana wojna. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919. – Bydgoszcz: Instytut wydawniczy «Świadectwo», 1999.

Проаналізований матеріал однозначно вказує на понадчасовий характер спроб налагодження польсько-українських взаємин. Наведена критична література, частку якої було використано в цій роботі, попри багатолітне замовчування вольових прагнень обох народів у радянську епоху, допомагає зрозуміти обставини, в яких виник і друкувався «Польсько-український бюлетень». Вона дозволяє також зрозуміти мотиви і причини формування основ політичної доктрини щодо центральноєвропейського простору, яка стала базовою ідеєю опублікованих у цьому журналі текстів.

Водночас треба вказати на недостатність опрацювань, які ставлять за мету простеження суспільно-політичного дискурсу на шпальтах «Бюлетеня» без детального представлення інших тогочасних публіцистичних видавництв зі схожим тематичним профілем, а зосереджуються на дослідженні спроби втілення соціокультурної фузії. Праця Ольги Яручик, яка, до того ж, орієнтована більше на висвітлення «Бюлетеня» у широкому контексті тогочасної суспільно-політичної публіцистики, безперечно, не вичерпує справи. Потрібні розвідки соціокультурного та соціолінгвістичного характеру, для яких «Бюлетень» буде головним і єдиним об'єктом аналізу. Підтвердженням актуальності питання є проведена конференція, присвячена вивченню матеріалів, уміщених на сторінках цього часопису, при залученні сучасного методологічного інструментарію широкого ареалу гуманітарних наук.

7. Materski W. Tarcza Europy. Stosunki polsko-sowieckie 1918-1939. – Warszawa: «Książka i Wiedza», 1994.
8. Mikulicz S. Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej. – Warszawa: «Książka i Wiedza», 1971.
9. Papierzyńska-Turek M. Praca organiczna czy walka? Ukraińska myśl polityczna w II Rzeczypospolitej wobec problemu niepodległości // Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej. Pod red. R. Łuźnego i A. Zięby. – Kraków: Wydawnictwo PAU, 1995. – S. 79-93.
10. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989.
11. Zięba A. Genthe Rutheni, nazione Poloni. Z problematyki kształtowania się ukraińskiej świadomości narodowej w Galicji // Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej. Tom II. Pod red. R. Łuźnego i A. Zięby. – Kraków: Wydawnictwo PAU, 1995.